

**Din Sosyolojisi Araştırmaları**

**E-ISSN:2791-8998**

**Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2022 (Nisan/April)**

**Milliyetçiliğin Ortadoğu'ya Giriři Üzerine Bir Deęerlendirme**

*An Evaluation of the Entry of Nationalism into the Middle East*

**Mehmet Çilmi**

Dr. Öğrencisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü /Konya, Turkey

[mehmetcilmi@hotmail.com](mailto:mehmetcilmi@hotmail.com) / <https://orcid.org/0000-0002-0195-5656>

**Makale Bilgisi – Article Information**

**Makale Türü/ArticleType:** Arařtırma Makalesi/ ResearchArticle

**Geliř Tarihi/DateReceived:** 07.01.2022

**Kabul Tarihi/DateAccepted:** 20.03.2022

**Yayın Tarihi/DatePublished:** 20.04.2022

**Atıf / Citation:** Çilmi, Mehmet. “Milliyetçiliğin Ortadoğu'ya Giriři Üzerine Bir Deęerlendirme”. *Din Sosyolojisi Araştırmaları* 1/1 (Nisan/April 2022), 63-79.

**İntihal:** Bu makale, intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

**Plagiarism:** Thisarticle has beenscannedby intihal.net. No plagiarismdetected.

CC BY-NC 4.0 | Thispaper is licensedunder a Creative CommonsAttribution-NonCommercial

License

## Öz

Milliyetçilik ideolojisi Fransa'da ortaya çıkmış ve kısa sürede tüm dünyaya yayılmıştır. Bu yayılım özellikle çok uluslu devletleri ciddi anlamda etkilemiştir. Her ulus bağımsız bir devlet kurma arzusuyla milliyetçilik akımına sarılmıştır. Bu durum Arap toplumlarında ilk olarak kültürel düzeyde görülmeye başlanmıştır. Akabinde ise kültürel milliyetçilik yerini siyasal milliyetçiliğe bırakmıştır. Siyasal milliyetçilik taleplerin artmasıyla birlikte özellikle çok uluslu devletlerde ayrışmalar hız kazanmıştır. Osmanlı'nın zayıflama dönemine tekabül eden bu süreç, imparatorluğun parçalanma sürecini hızlandırmıştır. Fransa'da ortaya çıkan milliyetçilik fikri Ortadoğu'ya nasıl etki etti? sorunsallığı üzerine makale ele alınmıştır. Milliyetçilik akımının özellikle Osmanlı içinde yaşayan Araplara etkisinin ne olduğunu ve Araplar arasında nasıl yayıldığını saptamak çalışmamızın temel amacını oluşturmaktadır. Ayrıca nesep asabiyetinin önemi ve Arap toplumunda zamanla bunun nasıl kenara itildiği de anlaşılacak istenmiştir. Çalışmamızda milliyetçiliğin temel parametrelerini ortaya koyarak Ortadoğu üzerinden Osmanlı'ya etkisi araştırılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisi Osmanlı devleti ve içinde yaşayan arap Müslümanlarla sınırlıdır. Osmanlı içinde yaşayan diğer etnik uluslar çalışmamızın kapsamı dışındadır. Bu amaçlar doğrultusunda yöntem olarak literatürde yer alan milliyetçilik ve Ortadoğu çalışmalarından faydalanılmıştır. Özellikle bu konuda Gellner, Özkırımlı, Koyuncu, Gencer, Turan gibi düşünürlerin çalışmaları mevcut olup, bu çalışmalardan yararlanmaya çalışılmıştır. Fransada ortaya çıkan milliyetçilik akımının yanı sıra, Arap milliyetçiliğine İbn Haldun'un nesep asabiyeti üzerinden anlaşılacak istenmiştir. Bu ilişki üzerinden Arapların Osmanlı'dan ayrılma sebepleri saptanmaya çalışılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Ortadoğu, Osmanlı, Din, Batı, Milliyetçilik

## Abstract

The ideology of nationalism emerged in France and spread all over the world in a short time. This spread especially affected multinational states seriously. Every nation has embraced the nationalist movement with the desire to establish an independent state. This situation first began to be seen at the cultural level in Arab societies. Subsequently, cultural nationalism left its place to political nationalism. With the increase in the demands of political nationalism, especially in multinational states, the divisions gained momentum. This process, which corresponded to the weakening period of the Ottoman Empire, accelerated the disintegration process of the empire. How did the idea of nationalism that emerged in France affect the Middle East? the article on its problematics is discussed. The main purpose of our study is to determine the effect of the nationalism movement on the Arabs living in the Ottoman Empire and how it spread among the Arabs. In addition, the importance of ancestry asabiyyah and how it was pushed aside over time in the Arab society were also wanted to be understood. In our study, it is tried to investigate the effect of nationalism on the Ottoman Empire through the Middle East by revealing the basic parameters. Therefore, the effect of the emerging nationalism movement is limited to the Ottoman state and the Arab Muslims living

in it. Other ethnic nations living within the Ottoman Empire are outside the scope of our study. For these purposes, nationalism and Middle East studies in the literature were used as a method. In particular, there are studies of thinkers such as Gellner, Özkırımlı, Koyuncu, Gencer, Turan, and it has been tried to benefit from these studies. In addition to the nationalism movement that emerged in France, Arab nationalism was tried to be understood through Ibn Khaldun's ancestry. Through this relationship, it was tried to determine the reasons why the Arabs left the Ottoman Empire.

**Keywords:** Middle East, Ottoman, Religion, West, Nationalism

## Giriş

Devletler, tarih boyunca egemen güç olabilmek için birbirleriyle mücadele içine girmişlerdir. Bu egemenlik mücadelesinde Ortadoğu'ya hâkim olmak, dünya egemenliğini pekiştirmektedir. Çünkü Ortadoğu'nun inançsal, ticari ve enerji kaynakları gibi birtakım zenginlikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla Ortadoğu'ya hâkim olan güç, aynı zamanda bu zenginliklere de sahip olup, tüm dünya üzerinde egemen güç haline gelmesi söz konusudur.

Oryantalist bir okuma biçiminin ürünü olan Ortadoğu'da; Osmanlı, Mısır, İran gibi devletler bulunmaktadır. Fakat Batı'nın benimsemiş olduğu "böl-parçala-yönet" metodunun başarıya ulaşmasıyla, Ortadoğu'da bir sürü devletçikler meydana gelmiştir.<sup>1</sup>

Batı'da ortaya çıkan milliyetçilik akımından Osmanlı ciddi anlamda olumsuz etkilenmiştir. Bu akımla, Osmanlı içinde bulunan farklı uluslar zamanla bağımsızlık mücadelesine girmişlerdir. Böylece Osmanlı'dan ayrılan ilk topluluklar gayr-i Müslimler olmuştur. Milliyetçiliğin hızlıca yayılmasıyla Osmanlı, "Türkçülüğü" benimsemeye başlamıştır. Osmanlı'nın "Türkçülüğü" benimsemişliğiyle Araplar arasında milliyetçiliğin yayılmasına sebebiyet vermiştir. Zayıflamaya başlayan Osmanlı'nın etnik bir milliyetçiliğe bürünmesi, Arapların kültürel milliyetçilik taleplerinin zamanla siyasal taleplere dönüşmesine öncülük etmiştir. Tüm bu sebeplerden dolayı Ortadoğu coğrafyası, belirttiğimiz birkaç devlet dışında birçok devletçiklere ayrıldığı görülmektedir. Bu devletçiklerin oluşmasında, rasyonel batı zihninin Ortadoğu üzerindeki işlevini ortaya çıkartmaya çalışmaktayız.

Çalışmanın birinci bölümünde Ortadoğu'nun jeopolitik konumu, sahip olduğu zenginlikler ve batı'nın Ortadoğu üzerindeki emellerini anlamaya çalıştık. İkinci bölümde Ortadoğudaki dini yapı ve Osmanlı'nın süper güç olduğu süreçte benimsediği inanç ve yönetim biçimi anlaşılacak istenmiştir. Osmanlı devleti çok uluslu bir yapıya sahip olmasına rağmen nasıl çok uluslarla istikrarlı bir yönetim sergilediği anlaşılacak istenmiştir. Osmanlı'nın zayıflamaya başlamasıyla bir-

---

<sup>1</sup> Ahmet Ayhan Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası-* (Ankara: Altınpost Yayınları, 2013), 61.

likte, yerine Türk ulus temelli kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik anlayışının etnik bir özellikte olduğu ve bu durum diğer ulusların ayrılmalarına sebebiyet verdiği de üçüncü bölümde ele alınmıştır. Üçüncü ve sonuç bölümlerinde belirlenen problematik temelde cevaplar aranmaya çalışılmıştır. Milliyetçilik fikrinin Ortadoğu'ya nasıl yayıldığı literatürde yapılan çalışmalardan yararlanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

### 1. Tarihi Süreçte Ortadoğu

Ortadoğu, sahip olduğu coğrafik konumu ve kültürel zenginlikleriyle tüm dünyadaki medeniyetlerin beşiği konumundadır. İlk yerleşik hayat izleri Ortadoğu'da görülmektedir. Nil, Fırat, Dicle gibi bereketli bölgelere sahip olması neticesinde ilk yerleşkeler buralarda görülmektedir. Ayrıca üç büyük semavi dinlerin (Musevilik, Hıristiyanlık, Müslümanlık) doğup gelişmesi bu coğrafyalarda olmuştur.<sup>2</sup> Ortadoğu, Osmanlı devletinin yıkılması sürecine dek hep sükûnet içinde kalmıştır. Osmanlı egemenliğinde Ortadoğu coğrafyası görece barış ve huzur içinde yaşamıştır. Dini, ticari ve enerji kaynaklarının zenginliği konumundaki Ortadoğu, özellikle sanayinin gelişimine de paralel olarak süper güçlerin hedefinde olmuştur. Önceden bölgede birkaç devlet bulunurken, Batı'nın buralarla temasa geçmesiyle buralardaki devlet sayıları da artmıştır. Bölünme ve bölgede sayıca devletlerin artması, Ortadoğu'nun eski gücünü kaybetmesine ve huzursuzluğun oluşmasına sebep olmuştur.<sup>3</sup> Osmanlı devletinin zayıflamasıyla birlikte sömürge yarışına giren Avrupalı devletler, bölgeye müdahale edip huzursuzluk ve kargaşa ortamının oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Ortadoğu, tarihi süreç içerisinde farklı uygarlıkların içinde filizlendiği bir coğrafyadır. İçerisinde farklı kültürlerin birleştiği ve tarihin her döneminde çatışma ve uyuşmazlıkların yoğun yaşandığı, dünya enerji deposunun merkezi pozisyonunda olduğu, kısaca iyi ve kötü olarak tanımlanabilecek tüm değerlerin kendisinde toplandığı bir bölgedir.<sup>4</sup> Ayrıca Asya'yı Avrupa'ya, Akdeniz'i Hint Okyanusu'na bağlayan stratejik bir öneme sahiptir. Bu özelliklerinin yanı sıra hak dinleri, petrol enerji rezervlerinin büyük bir kısmı buralarda bulunmaktadır. Ortadoğu, bu önemli yapılarından dolayı eski çağlardan beri devletler için önemli ekonomik ve politik merkezlerin başında gelmektedir.<sup>5</sup>

<sup>2</sup> Ali Gökçen Özdem, "Büyük Devletlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Ortadoğu", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2016), 6-7.

<sup>3</sup> Halil İbrahim Yılmaz, "Ortadoğu'nun Geo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri", *Tesam Akademik Dergisi* 3/1 (2016), 124.

<sup>4</sup> Özdem, "Büyük Devletlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Ortadoğu", 1.

<sup>5</sup> Yılmaz, "Ortadoğu'nun Geo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri", 99.

Ortadoğu, birçok topluluğun doğmasına ve gelişim sağlamasına ev sahipliği yapmıştır. Doğu ile Batıyı birbirine bağlayan pozisyonda olduğu için dünya ticaretine canlılık kazandırmıştır. Keza petrol ve gaz rezervi zenginliği açısından da dünyanın en zengin coğrafyası konumundadır. Bu durum Ortadoğu'yu tek başına önemli kılmaya yetecek bir etkidir. Bu zenginliklerin Ortadoğu'da olmasından ötürü siyasal çatışmalar bu bölgelerde hep var olmuştur.

Ortadoğu kavramı, onu ilk defa ortaya çıkartan ya da onu kullananlar tarafından belirlenmiştir. Ortadoğu terimini ilk defa kullanan Amerikalı denizci Alfred Thayer Mahon'dur. İlk kullanımı ise coğrafik bir tanımlamadır. Fakat sonraki süreçlerde kullanımı yaygınlaşan bu terim, sömürgeci devletler tarafından oryantalist bir tarzda kullanılmaya başlanmıştır.<sup>6</sup> Koyuncu,<sup>7</sup> Ortadoğu adlandırmasının Avrupa merkezli görüşü yansıttığını belirtip, bu terimin oryantalist bir amaç güttüğünü ifade etmektedir. Bu okuma tarzı, Avrupa'yı merkeze koyarak diğer bölgeleri bu merkeze göre adlandırma sistemidir. Dolayısıyla dünya, belirlenen merkezin mesafesine göre “yakın”, “orta” ve “uzak” şeklinde tanımlanmıştır. Sonuç itibariyle Ortadoğu, Avrupa merkezli öznel bir kavramlaştırma sonucu ortaya çıkmıştır.

Ortadoğu diye tabir edilen bu bölgelerde yaşayan insanlar, genelde Müslümanlığı benimseyen kimselerdir ve “genel olarak Ortadoğu'da yaşayan ülkeler ise; Türkiye, Mısır, Irak, İran, Lübnan, Ürdün, İsrail, S. Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Yemen bölgelerini kapsayan bölgeler, Ortadoğu olarak tanımlanmıştır.”<sup>8</sup>

İbn Haldun, coğrafyayı kaderle özdeşleştirmektedir. Coğrafi okumaya vurgu yapan İbn Haldun, bir bölgenin bulunduğu coğrafi konumun o bölge için olumlu ya da olumsuz anlamda gelecek tayin edeceğini belirtmektedir. İbn Haldun'da coğrafi konum önemli bir değere sahiptir.<sup>9</sup> Coğrafi bölge, yeraltı ve yerüstü birçok zenginliği kendi içinde barındırmaktadır. Sahip olunan zenginlikler, uluslararası ilişkilerin işleyişinde önemli bir faktöre sahiptir. Ortadoğu ekonomik, politik ve stratejik anlamda büyük bir öneme sahip olduğundan önemli bir coğrafyadır.<sup>10</sup> İbn Haldun bağlamında Ortadoğu'nun kaderini de sahip olduğu zengin coğrafya belirlemiştir.

Ortadoğu üç büyük semavi dinlerin merkezi olmakla beraber dünyanın tam merkezinde yer almaktadır.<sup>11</sup> Asya ve Avrupa arasında bir köprü durumunda olmasından kaynaklı önemli bir ticari

---

<sup>6</sup> Özdem, “Büyük Devletlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Ortadoğu”, 1.

<sup>7</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası-*, 58.

<sup>8</sup> Özdem, “Büyük Devletlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Ortadoğu”, 4-5.

<sup>9</sup> İbn Haldun, *Mukaddime*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergah Yayınları, 2018), 323.

<sup>10</sup> Yılmaz, “Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri”, 100.

<sup>11</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası-*, 59.

işleve sahiptir.<sup>12</sup> (Yılmaz, 2016, 100). Doğu ve Batı'yı birbirine bağlayan önemli ticaret yolları üzerinde olması, çatışmaları kaçınılmaz hale getirmiştir. Sahip olduğu önemli özelliklerden dolayı Ortadoğu, birçok devlet için mücadele alanı olmuştur.

Ortadoğu, dünya tarihinin sahip olduğu semavi dinleri kendinde barındırmaktadır. Yeryüzünde bu üç büyük dini benimseyen tabaka çok kalabalıktır. Yeraltı ve yerüstü zenginliklerle beraber inançsal boyuttan dolayı da Ortadoğu, hemen hemen her devirde dünya güçlerinin hedefinde olmuştur. Ortadoğu, uzun tarihlerden beri sürekli gündemin ilk sıralarında yer almıştır.<sup>13</sup>

20. yüzyılda özellikle enerji kaynaklarının kullanımına bağlılık Ortadoğu'yu daha da vazgeçilmez kılmıştır. Tarihin ilerlemesiyle beraber teknolojiye de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Teknolojik gelişmeler genelde gaz, petrol endeksli işlev görmektedir. Dolayısıyla petrolün 20. yüzyıldan itibaren değer kazanması Ortadoğu'nun önemini artırmıştır.<sup>14</sup> Bu sebeple Batı ülkeleri yönünü hep Doğu coğrafyasına yöneltmiştir. 20. yüzyılın başlarında genel itibarıyla Ortadoğu coğrafyalarındaki hâkim güç Osmanlı devletidir. Son dönemlerinde zayıflayan Osmanlı, hem içeride hem de dışarıda birçok düşmanla mücadele içerisine girmiştir.<sup>15</sup> Her ne kadar Ortadoğu'daki hâkimiyet Osmanlı'da görülse de son dönemlerinde Osmanlı için Ortadoğu'ya mutlak anlamda hâkim olduğunu belirtmek güçtür.

Osmanlı devletinin zayıflamasından faydalanan dış güçler, süreç içerisinde Ortadoğu'yu parçalayıp aralarında paylaşmaya çalışmışlardır. Daha sonra bu bölgeler üzerinde manda yönetimini kurup, yönetimin başına kendi adamlarını yerleştirmeye çalışmışlardır. Böylece Ortadoğu üzerindeki sömürgeleştirme emellerine ulaşmaya çalışmışlardır. Batı, Ortadoğu üzerindeki emellerinde rasyonel bir zihin yapısına sahiptir. Rasyonel işleyişle “böl-parçala-yönet” metodunu Ortadoğu'ya uyarlamaktadırlar. Bu taktiğin başarıya ulaşmasıyla Ortadoğu'da yapay devletçikler oluşmaya başlamıştır.<sup>16</sup>

Güçlünün güçsüz üzerinde tahakküm kurma mücadelesi tarihin her döneminde görülen bir realitedir. Emperyalist güçler kendi menfaatleri doğrultusunda hareket edip, Ortadoğu'nun sahip olduğu zenginliklerden faydalanma çabasına girmişlerdir. Bu doğrultuda Batı bir takım stratejiler benimsemiştir. Kimi zaman dost görünmüş, kimi zaman yıkıp gasp etmiş vb. şekilde sürekli

<sup>12</sup> Yılmaz, “Ortadoğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri”, 100.

<sup>13</sup> Timuçin Kodaman - Esmе Saraç, “Hamas (Hareket-ül Mukavemet-ül İslamiye –İslamiye Direniş Hareketi)”, *Akademik Orta Doğu Dergisi* 1/1 (2006), 177.

<sup>14</sup> Murat Köylü, “Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Türkiye ve Suriye”, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 2/1 (2015), 89.

<sup>15</sup> Köylü, “Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Türkiye ve Suriye”, 89.

<sup>16</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası-*, 60-61.

bir mücadele çabası görülmektedir.<sup>17</sup> Dünyada güçlü sayısının artmasıyla birlikte kendi başına yıkmak ya da gasp etmek güç bir hal almıştır. Böylece küresel güçler Ortadoğu devletleriyle farklı şekillerde anlaşmalar imzalayıp petrol, gaz ve bölgenin stratejik konumundan faydalanmayı sürdürmektedirler.

Sömürgeci Avrupalı devletler, bölge üzerinde manda yönetimini uygulayarak bölgeyi idare etmişler ve kurdukları sistemin sürekliliği için bölgeyi optimize ederek yapay devletçikler oluşturmuşlardır. Yapay devletçiklerin oluşturulmasıyla hem bölgeyi yönetmek hem de Doğu'ya müdahale etmek daha kolay hale gelmiştir. Batılı güçlerin bölgeye müdahale etmesiyle toplumsal huzur Ortadoğu'dan sürgün edilmiştir.

Batı'nın tüm parçalama çabalarına karşın Ortadoğu'daki ülkeler birlik ve beraberlik için uğraş göstermişlerdir. Sömürgeci güçlere karşı ulusal çapta bir mücadele söz konusu olmuş ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgedeki devletler bağımsızlıklarını sağlamaya başlamışlardır.<sup>18</sup> Her ne kadar Fransız devriminden sonra ortaya çıkıp yaygınlık gösteren milliyetçiliğin birleştirici unsurundan çok parçalayıcı yönü ağır olsa da, bu mücadelede birleştirici unsur, milliyetçilikle mümkün olmuştur. Bu dönemde Ortadoğu'da görülen milliyetçilik anti-sömürgeci bir yapıda olup, Avrupa devletlerine karşın birleştirici bir vizyon üstlenmektedir. Osmanlı'nın çok uluslu yapısına ters düşen ve Türk ulusu dışındaki ulusların Osmanlı'dan ayrılmasına sebep olan milliyetçilik, özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında bölgede birleştirici bir görev üstlenmiştir. Bu durum İbn Haldun'un<sup>19</sup> ifade ettiği gibi neseple mümkün olmuştur. Her topluluk kendi nesebinden (soyundan, kanından) olanlar için mücadele verir, yardımına koşmaktadır.<sup>20</sup> Dolayısıyla milliyetçiliğin hem yıkıcı hem de birleştirici gücünden bahsetmek mümkündür.

## 2. Ortadoğu'da Din

Ortadoğu'nun dünyada önemli bir yerde olmasının jeopolitik yapısı, sahip olduğu zengin rezervelerin yanı sıra, semavi dinlerin (Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet) bu coğrafyalarda olmasının da önemli bir etkisi vardır. Dolayısıyla Ortadoğu'ya sahip olma isteği dini bir vazife olarak da görülmektedir.<sup>21</sup> Bu durum karşısında bölgede hâkim güç olarak varlığını idame ettiren Osmanlı devleti, Batı'nın birçok oyunlarıyla karşı karşıya kalmıştır.

<sup>17</sup> Sefa Mertek, "1945-1957 Orta Doğu Sorunları Ekseninde Türk Dış Politikası ve 1957 Suriye Buhranı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/48 (2017), 207.

<sup>18</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası–*, 62-63.

<sup>19</sup> İbn Haldun, *Mukaddime*, 334.

<sup>20</sup> İbn Haldun, *Mukaddime*, 334.

<sup>21</sup> Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu* (İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 2003), 18-19.

Osmanlı, Ortadoğu'nun önemli bölümlerine sahip hâkim bir güç olarak varlığını sürdürmüştür. Osmanlı'nın bu hâkimiyeti yaklaşık 400 yıl sürmüştür. Osmanlı özellikle gücünün zirvesinde olduğu XVI. Yüzyılda dünyanın da en merkezi gücü konumundaydı. Yaşamış olduğu coğrafyada güç konumunda olan Osmanlı, birçok ulusu bünyesinde barındırmaktaydı. Çok ulusu tek çatı altında bir arada tutmadaki en temel faktörün din ile mümkün olduğu belirtilebilir.<sup>22</sup>

Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'da hâkim güç olmasının merkezinde insana önem vermesi, barışçıl ve adil politikalar benimsemesinden kaynaklanmaktadır.<sup>23</sup> Resmi din olarak İslam'ı benimseyen Osmanlı, diğer tüm inanışlara saygı göstermiş ve halkı bu dine zorlamamıştır. Tüm insanlara eşit ve adil yaklaşan Osmanlı, kendi içinde kargaşaların oluşmamasında başarılı olmuştur. Osmanlı devleti tüm halkların hak ve güvenliklerini sağlamaya çalışmıştır.<sup>24</sup> Kanunları doğru ve adil uygulamaya çalışan Osmanlı, bu doğrultuda coğrafyada 400 yıla yakın varlığını idame ettirmiştir.

Özellikle 19. yüzyılın sonlarına doğru zayıflamaya başlayan Osmanlı, İslami değerlerin yanı sıra batılı fikirlerle sık sık karşı karşıya kalmıştır. Batılı kaynak ve fikirlere maruz kalan imparatorluk, belirli bir dönem de olsa bu coğrafyalarda islamiyetin etkisini azaltmıştır.<sup>25</sup> İslami değer ve hasasiyetler yerini zamanla milliyetçiliklere bırakmıştır. Bu durum da çok uluslu yapıların bölünmesine sebebiyet vermiştir.

Osmanlı devleti benimsemiş olduğu politikaları, milliyetçiliğin ortaya çıkışına kadar neredeyse başarıyla yönettiği belirtilebilir. Osmanlı'nın zayıflamaya başlamasıyla birlikte dış güçler, Osmanlı'nın çok uluslu yapısından faydalanarak huzursuzluk çıkartmaya çalışmışlardır. Dış güçlerin bu felsefesi Arap Milliyetçiliğinin oluşmasına sebep olmuştur. Arap Milliyetçiliğine kadar Osmanlı yönetim tarzı ideal olarak kabul edilmiştir. O dönemlerde bölgede kültürel ve siyasi açıdan bir bütünlük söz konusuydu. Fakat dış güçlerin müdahalesiyle Milli bir Arap Devleti kurma düşüncesiyle kargaşalar meydana gelmeye başlamıştır.<sup>26</sup> Bu durum Osmanlı içindeki ulusların da ayrılmalarına sebep olmuştur.

Arap milliyetçiliğinin tarihi Emevi Devleti'ne (661-750) kadar götürmek mümkündür. muaviye dönemindeki yönetim, İslami bir yönetim şekilinden Arap temelli bir sınıfa dayanan Arap monarşisine doğru dönüştüğü görülmektedir.<sup>27</sup> Bu durumda Arap olmayan Müslümanlar ikinci

<sup>22</sup> Ayşe Kuşçu, "Türklerin Ortadoğu Hâkimiyeti", *Akademik Orta Doğu Dergisi* 1/1 (2006), 114.

<sup>23</sup> Kuşçu, "Türklerin Ortadoğu Hâkimiyeti", 124.

<sup>24</sup> Kuşçu, "Türklerin Ortadoğu Hâkimiyeti", 125.

<sup>25</sup> Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, 29.

<sup>26</sup> Kuşçu, "Türklerin Ortadoğu Hâkimiyeti", 126.

<sup>27</sup> Bernard Lewis, *Uygurluk Taribinde Araplar*, çev. Hakkı Dursun Yıldız (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2006), 96.



sınıf olarak görülmüştür. Bu durum Araplarda ilk milliyetçi hareket olarak ele alınabilir.<sup>28</sup> Emeviler kadar dayanan Arap milliyetçiliği kültürel ve siyasal milliyetçilikler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Osmanlı devleti varlığını idame ettirdiği sürece birçok Müslüman Arap düşünür birtakım kültürel milliyetçilik tarzında haklar talep etmiş ve bu durum Osmanlı'dan ayrılmalarına sebebiyet vermemiştir. Fakat Osmanlı'nın zayıflamasıyla birlikte siyasal Arap milliyetçiliği gelişim göstermiştir. Bu düşünce daha çok Hıristiyan Arap düşünürler tarafından şekillenmiştir.<sup>29</sup> Bu düşünce Osmanlı Devleti varlığını sürdürdüğü sürece rağbet görmemiştir. Osmanlı'nın yıkılıp yerine ulus temelli Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, Araplar siyasal bağımsızlık taleplerinde bulunmuşlardır.

Bugün yaklaşık olarak 22 Arap Devleti mevcuttur. Osmanlı'dan ayrıldıktan beri Arap Devletlerinde tam anlamıyla bir istikrardan bahsetmek mümkün değildir.<sup>30</sup> Yoksulluk ve geri kalmışlık Ortadoğu'nun kaderi haline gelmiştir. Hızlı nüfus artışı ve dışa göç vermeler artmış, çatışmalar ise bölgeden hiç eksik olmamıştır.<sup>31</sup> Milliyetçiliğin Osmanlı'nın zayıflama dönemlerine denk gelmesi, kendi içindeki bölünmeleri hızlandırmış ve Ortadoğu'da devletçiklerin oluşmasına engel olamamıştır. Dolayısıyla din yerine milliyetçiliğe sarılan yeni oluşumların, Osmanlı gibi uzun bir ömre sahip olamadıkları görülmektedir. Din merkezli bir yönetim anlayışının barış ve huzur ortamının sağlanılmasında etkili olduğu belirtilebilir.

### 3. Milliyetçilik Fikri

Milliyetçilik, modern bir kavram olmakla birlikte, milliyetçilik ideolojisi 18. yüzyılın ürünüdür. Milliyetçilik, 1789 Fransız ihtilaliyle ortaya çıkıp ve tüm Avrupa'ya hızlı bir şekilde yayılmıştır.<sup>32</sup> Milliyetçiliğin temel düşünce zemininde, ulus temelli devletler kurma gayesi mevcuttur. Modernliğin eseri olan ulus-ulusçuluk, kısa bir sürede tüm dünyaya yayılmıştır. Karakaş,<sup>33</sup> ulusun temel karakteristik özelliğinin modernlik olduğunu belirtmektedir. Karakaş, milliyetçiliğin moderniteyle ortaya çıktığını ve devletlerde politik olarak işlev gördüğünü belirtmektedir. Dolayısıyla ulus, modernliğin siyasal biçimidir. Milliyetçilik, siyasal endeksli ortaya çıktığından, temel aldığı ulus haricinde diğer uluslarla sürekli bir mücadele, çatışma içerisinde olmuştur.

Toplumlarda milliyetçilik ilk olarak kültürel anlamda birtakım hakların talep edilmesiyle görülmeye başlanmıştır. Kültürel milliyetçilik, kendini ortak sosyal kimlikle açıklayan ve siyasi

---

<sup>28</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası–*, 71.

<sup>29</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası–*, 72.

<sup>30</sup> Kuşçu, "Türklerin Ortadoğu Hâkimiyeti", 126.

<sup>31</sup> Kuşçu, "Türklerin Ortadoğu Hâkimiyeti", 126.

<sup>32</sup> Erol Turan, "Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği", *Selçuk Üniversitesi Kadınham Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi* 1/1 (2011), 135.

<sup>33</sup> Mehmet Karakaş, *Türk Ulusçuluğun İnşası* (Ankara: Vadi Yayınları, 2000), 18-20.

alandaki talepleri olmayan bir milletin milliyetçiliğidir.<sup>34</sup> Bu milliyetçilikteki temel vurgular; ortak milli kimlik, kültür, dil, eğitim vb. alanlardaki değerlerin talebi söz konusudur. Burada ırk benzerliği şart bir durum değildir. Dolayısıyla ırksal (etnik) milliyetçiliğin dışlayıcı özelliklerine oranla kültürel milliyetçilik daha kapsayıcıdır.

18. yüzyıl modern dönem, milliyetçiliğin ya da milliyetçilerin doğuşuna sahne olmaktadır.<sup>35</sup> Özellikle Batı Avrupa'da, tinsel düşünce çağının kapandığı ve seküler zihinsel tarzın benimsendiği bir dönemdir. Din egemenliğinin zayıflamasıyla modern dönemde oluşan bu boşluk, milliyetçilik ile doldurulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla dini vurgulamaların yerine etnik bir ideoloji olan milliyetçilik geçmiştir.<sup>36</sup>

Milliyetçilik ideolojisinin ortaya çıkmasının siyasal etkenli olmasını da göz önünde bulundurarak, modern çağda farklı gruplara hitabın geliştirilmesi zorunlu bir hal almıştır. Fransız devrimiyle birlikte cereyan eden milliyetçilik akımı, modern çağın farklı kesimlerine hitap eden temel ideoloji olmuştur.<sup>37</sup> Bu ideoloji, yeni oluşan devletlerin temel yapı taşıdır.<sup>38</sup> Devletlerin yapı taşı olması vesilesiyle Bal'ın<sup>39</sup> belirttiği gibi milliyetçilik ideolojisi, siyasal özerklik talepleri sonucunda meydana gelmiştir. Bunun meydana gelmesi de etnik ve kültürel azınlıklar tarafından olmuştur.

Osmanlı'nın son yıllarında ekonomik, siyasal, kültürel vb. kargaşalar söz konusuydu. Fransız devrimi Osmanlı devletinin zayıflama dönemine tekabül etmiştir. Osmanlı devleti kendi içerisinde birden fazla etnik yapıları barındırdığından, milliyetçilik akımından doğrudan etkilenmiştir. Keza içinde olduğu tüm sıkıntılara rağmen ortaya çıkan ayaklanmalara direnç sağlamaya çalışmıştır. Önlem almaya yönelik Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncelerini sıklıkla benimsemeye başlamıştır. Fakat milliyetçilik ideolojisinin diğer uluslarda başarılı bir şekilde kabul görmesiyle Osmanlıcılık ve İslamcılık akımları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu benimsenen düşüncelerin başarısızlığı neticesinde ve Osmanlı'nın dağılmasıyla yerine kurulacak olan Türkiye Cumhuriyeti, ulus devlet temelli "Türkçülük" ideolojisini devletin zeminine yerleştirmiştir.<sup>40</sup> (Yıldırım, 2014, 74). Osmanlı'nın devlet yönetim parametreleri anlamında çağın sorunlarına çözüm üretmede yetersiz kalan, din yerini

<sup>34</sup> Koyuncu, *Arap Babarında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası–*, 71.

<sup>35</sup> Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. Büşra Ersanlı - Günay Göksu Özdoğan (İstanbul: İnsan Yayınları, 1992), 80.

<sup>36</sup> Senem Sönmez Selçuk, "Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/3 (2012), 131.

<sup>37</sup> Eric J. Hobsbawm, *Milletler ve Milliyetçilik*, çev. Osman Akinhay (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006), 106-108.

<sup>38</sup> Sönmez Selçuk, "Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler", 118-119.

<sup>39</sup> Hüseyin Bal, "Anthony H. Birch'in Siyasal Teorisinde Milliyetçilik Kavramı ve İdeolojisi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/31 (2014), 307.

<sup>40</sup> Emre Yıldırım, "Türkiye'de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği", *International Journal of Social Science* 28/ (2014), 74.

milliyetçilik ideolojisine bırakmıştır. Yelken'in<sup>41</sup> ifade ettiği gibi milliyetçilik, kopuş ve bilinç şek-  
lindeki köklü değişimlerin modern söylentisidir.

Osmanlı devleti döneminde birçok Müslüman düşünür kendi ırkları doğrultusunda birtakım hakların elde edilmesi için çalışmalar yürütmüşlerdir. Özellikle Araplarda görüldüğü gibi Arap dili, kültürü, tarihi vb. konular üzerinde çalışmalar yürütülmekteydi.<sup>42</sup> Arapların bu talepleri siyasi mil-  
liyetçilik değil, kültürel çapta bir milliyetçiliktir. Osmanlı devletinin varlığı boyunca siyasi milliyet-  
çilik talepleri olmamıştır. Fakat Osmanlı'nın zayıflayıp yıkılmasıyla birlikte yeni inşa edilen Türkiye  
Cumhuriyeti'nin ulus temelli olmasından dolayı, siyasal bağımsızlık talepleri görülmeye başlanmıştır.

Fransız ihtilaliyle birlikte başlayan milliyetçilik ve akabinde çeşitlenen yeni akımlar, farklı  
oranda bir ideolojik ve ahlaki totalizme yol açtığı söylenilebilir. Milliyetçilik, içinde bulunulan  
toplumun tüm üyelerini ortak bir inanca zorlamaktır.<sup>43</sup> Osmanlı'nın yıkımıyla birlikte oluşan Türk  
milliyetçiliği temelli devlet de halkın bu benimsenen ideolojiye uymalarını istemiştir. Dolayısıyla  
bu temelde dil, eğitim, kültür, sosyal vb. tüm alanlardaki çalışmalarda bu ideoloji benimsenmiştir.  
Doğal olarak bu ideolojilerin temel alınıp uygulanması diğer ulusları bağımsızlık arayışlarına itmiştir.

Batıda ortaya çıkan milliyetçilik fikri, Osmanlı'da ilk olarak gayri Müslimleri etkilemiştir.  
Böylece Fransız devrimi sonrası yayılan özgürlükçü milliyetçilik fikri, Sırp ve Yunanların isyan  
etmelerine sebep olmuştur. Meydana gelen isyanlar Osmanlı içinde yaşayan farklı etnikleri de etki-  
lemiştir.<sup>44</sup> Sırp'lardan sonra Arap ulusu da bu akımdan etkilenmiştir. Kültürel Arap milliyetçiliği  
siyasal alanda talepleri olmayan bir milliyetçilik türüdür.<sup>45</sup> Fakat Osmanlı'nın yıkımından sonra  
yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm etniklere eşit ölçüde yaklaşmadığı beyan edilerek  
kültürel milliyetçilik, siyasal milliyetçiğe dönüşmüştür. İlk başta kültürel çapta Arap dili ve kültü-  
rünü modernleştirmeyi amaçlayan Araplar, Osmanlı'nın yıkılmasından sonra bağımsız bir devlet  
talep edip, Osmanlı'dan ayrılmaya başlamıştır.

Araplar, milliyetçilik akımının da etkisiyle Osmanlı'dan ayrılışlar da nesep asabiyetinden  
dolayı Osmanlı'ya karşı bir aidiyet yaşamaktaydılar. Arap Milliyetçiliği, dünyada yayılan Fransız  
Milliyetçiliğinden farklılık göstermektedir. İbn Haldun'un nesep asabiyetinin Arap kültüründe

---

<sup>41</sup> Ramazan Yelken, *Cemaatin Dönüşümü* (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 148.

<sup>42</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası-*, 71-72.

<sup>43</sup> Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış* (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2008), 83; Abdulvahap Akıncı, "Milliyetçilik Kuramları", *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 15/1 (2007), 137.

<sup>44</sup> Ercüment Kuran, "19.yy'da Milliyetçiliğin Türk Eliti Üzerindeki Etkisi", *Orta Doğu'da Modernleşme*, ed. Stanford Shaw vd (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 155.

<sup>45</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası-*, 72.

önemli bir yeri vardır. Müslüman Araplar kendi nesebinden ve asabesinden olan insanların yardımına koşmaya, onlarla birlikte olmaya önem verirler.<sup>46</sup> Bu tür kültürel milliyetçilik Arap toplumunda görülmüş ve herhangi bir sıkıntı teşkil etmemiştir. Fakat zamanla bunun siyasal boyutta dönüşmesiyle devletçikler meydana gelmeye başlamıştır.

Ortadoğu coğrafyasında birçok devletçiklerin meydana gelmesindeki en temel faktör, nesep meselesinin kenara itilmesidir. İbn Haldun,<sup>47</sup> özellikle iç içe bir hayat yaşayan Araplarda karışıklığın arttığını ve neseplerin birbirine girdiğine belirtmektedir. Arap ve arap olmayan insanların birbirine karışmasıyla nesep ortadan kalkmış, bu durum farklı kültürlerin, farklı toplumların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Özellikle arap olmayanların aile ve kabileleri, nesebi korumaya itibar etmedikleri görülmektedir.<sup>48</sup>

Acemler ve arap olmayan insanların karışık olarak bir arada yaşamaya başlaması, neseplerin tamamen bozulmasına sebep olmuştur. Nesebin bozulması asabiyeti de ortadan kaldırmaktadır.<sup>49</sup> Bu durum kabilelerin dağılmasını, yok olmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle arap coğrafyasında yaşanan bu gelişmeler asabiyetin yok olmasına sebep olmuştur. Araplar arasında asabiyetin kalkmasıyla birlikte dağılma ve ayrı devletlere bölünmelerindeki engeller ortadan kaldırılmıştır.

Kısaca Osmanlı'nın son dönemlerinde devletin iyice zayıflamasına karşın, devleti kurtarmaya yönelik Osmanlıcılık, İslamcılık gibi birtakım fikirler benimsenmişse de bunlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu düşüncelerin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla birlikte Türkçülük benimsenmiştir. Türkçülük fikrinin temel ortaya çıkışı, Osmanlı devletinin kurtarılması çabalarıdır. Fakat Osmanlı devletinin çok uluslu yapısından dolayı bu fikir, tüm ulusları tek çatı altında toplamak için yeterli olamamıştır. Çünkü bu fikir hem Hıristiyanlar hem de Türk olmayan uluslar için kapsayıcı niteliğe sahip olmamıştır. Keza bu süreçten sonra Hıristiyan azınlıklarda bağımsızlık savaşları görülmeye başlamış ve imparatorluktan ayrılmışlardır.<sup>50</sup> Osmanlı devleti son dönemlerinde yeni çıkan akımlarla birlikte milliyetçiliği benimseyip, Avrupa'daki gelişmeleri takip etmeye başlamıştır.

Ulus fikri tam anlamıyla benimsenmiş ve bu süreçten sonra Avrupa'ya ayak uydurulmak için birtakım çalışmalar yürütülmüştür. Gelişmelere ayak uydurma çabaları Karakaş'ın<sup>51</sup> belirttiği gibi, Türk aydınlarıyla gerçekleşmiştir. 19. yüzyılda ulus temelli hareketler sıkı bir şekilde görülmeye

<sup>46</sup> İbn Haldun, *Mukaddime*, 334.

<sup>47</sup> İbn Haldun, *Mukaddime*, 336.

<sup>48</sup> İbn Haldun, *Mukaddime*, 337.

<sup>49</sup> İbn Haldun, *Mukaddime*, 337.

<sup>50</sup> Yıldırım, "Türkiye'de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği", 75.

<sup>51</sup> Karakaş, *Türk Uluşçuluğunun İnşası*, 142.

başlanmıştır. Türkiye’de yenileşme hareketi Türkçülük, Türk ulusçuluğu biçiminde yürütülmüştür. Batı’da ortaya çıkan bu fikirler, Türkiye’nin aydınlanma sürecinin metodunu belirlemiştir. Türk aydınları tarafından benimsenen Türkçülük ilk başlarda ırksal anlamda benimsenip uygulanmıştır. Hal böyle olunca tüm farklı ulusları Türkçülük temelinde toplamak mümkün olmamış ve halen de zaman zaman çatışmalara sebep olmaktadır.

Milliyetçilik fikrinin yaygınlık kazanması ve beraberinde getirdiği ideolojiler, fikirler, ayrışmalar, çatışmalar vb. durumlar tesadüfî bir süreç değildir. Gencer’e<sup>52</sup> göre, batılı oryantalist düşünürlerin rasyonel zihinleri bu ayrışmalarda başrol oynamaktadır. Osmanlı ile özdeş olan İslam’ın ötekileştirilmesi, İngiltere ve diğer batılı devletlerin temel gayesidir. Batılılar için kültür savaşları aslında siyasi savaşlara bir hazırlık durumudur. Osmanlı’yı parçalayıp paylaşmak batının temel idealleri arasında yer almaktadır. Osmanlı devletini parçalama gayretleri ve bu temelde ortaya atılan fikirlerle batının amacına ulaştığını belirtmek mümkündür. Özellikle Batı, Arap hilafeti fikriyle Arapları Osmanlı’dan ayırmak için teşvik eğilimindeydi. Bu çerçevede oryantalistler bilimsel yayınlar, Arap dostluğu tavırlar takınmaları vb. türden rasyonel bir şekilde Arapların Osmanlı’dan ayrılmasını sağlamış oldukları görülmektedir.

Koyuncu’nun<sup>53</sup> belirttiği gibi, Arapların Osmanlı’dan ayrılmaları durumunda Batıların müdahale edip, hem Arapları hem de Türkleri hükmü altına alacakları bir durum söz konusudur. Osmanlı’nın tüm yanlışlarına rağmen yine de ümmetin siyasi bağımsızlığını yürüten Osmanlı imparatorluğudur. Şayet bu imparatorluk yok olursa, Müslümanlar tüm değerlerini kaybedip güçsüz kalacaklardır. Keza tüm bu tavsiyelere rağmen tek bir çatın altında ümmet birliği mümkün olmamıştır. Önceden Ortadoğu coğrafyasında belli başlı birkaç devlet egemenken, şu anda bir sürü devletçik meydana gelmiştir. Osmanlı’nın yıkımı hem Arapları hem de Türkleri ciddi anlamda olumsuz etkilemiştir.

Tüm bu ayrışmalara rağmen Cemaleddin Efgani, Muhammed Abduh, Muhammed Reşit Rıza gibi önemli düşünürler, Müslümanların tek bir çatı altında toplanmaları gerektiğini ve batıya karşı ümmet bilinciyle hareket edilmesi gerektiğini belirttiler de<sup>54</sup> günümüzde tam anlamıyla böyle birliktelik söz konusu değildir. Çünkü ümmet anlayışı fikri yerine ulus-ulusçuluk ideolojisi hâkim olmuştur. Ortaya çıkan kültürel milliyetçi fikirlerin benimsenmesi, uygulamalar neticesinde zamanla siyasal milliyetçi fikirlerine dönüştüğü görülmüştür. Bu durum da birçok devletçiklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

---

<sup>52</sup> Bedri Gencer, *İslam’da Modernleşme* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2012), 299.

<sup>53</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası-*, 76.

<sup>54</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası-*, 74-75.

Batı'nın benimsemiş olduğu politikaların başında oryantalist ve sömürgeci zihniyetin oluşturulması gelmektedir. Bir bütün olarak İslam dünyası, yani Ortadoğu, Batı sisteminin olmasına yakalanmış durumdadır. Günümüzde bölgenin en büyük zenginliği olan petrolün tamamıyla ABD piyasasına aktığı söylenilebilir. ABD burada petrol ve ucuz insan gücünü alan tek müşteridir. Bu ve benzeri durumlar bölgede tek tipleşmeyi göstermektedir.<sup>55</sup> Ayrıca ABD'nin buralarda yaygınlaşması, beraberinde buralardaki diğer yapıların da etkilenmesi söz konusudur. Kot pantolon kullanımının yaygınlaşması, CocaCola tüketiminin artmasının yanı sıra, Amerika tarafından sağlanan kitle iletişim araçları da kullanılmaktadır. Bu tür durumlar bölgenin kültürel imgelerini etkileyip dönüştürebilmektedir. Ayrıca bu tür örneklerle batı'nın böl-parçala-yönet metodunun nasıl başarıya ulaştığı da gözler önüne serilmektedir.

### Sonuç

Ortadoğu adlandırması, ilk başta coğrafik bir adlandırma olmasına karşın sonraları oryantalist bir okumanın ürününe dönüşmüştür. Ortadoğu coğrafyası ilk başlarda Osmanlı, İran, Mısır gibi birkaç devletten oluşurken, Batı'nın müdahalesiyle zamanla bir sürü devletçiklere ayrılmıştır. Batı'da ortaya çıkan milliyetçilik fikri, Osmanlı içinde yaşayan farklı toplulukların ayrışmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle Arapların ayrılmaları önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Çünkü Araplar da Müslüman topluluklar olduğu için Türklerle bir nesep ilişkileri vardır. Bu ilişki kan bağıyla değilse de Müslümanlık bağıyla bir asabiyet meydana getirmektedir.

Osmanlı içinde yaşayan Arap toplumların talepleri ilk başta kültürel çaptayken zamanla siyasal taleplere dönüşmüştür. Siyasal taleplere dönüşmesinde milliyetçilik ideolojisi önemli bir etkidir. Bu ideolojinin de başarıya ulaşmasının en önemli sebebi de nesebin kenara itilmesi, asabiyet bağının yok olmasıdır. Bazı arap toplumların diğer bazı arap toplumlara oranla rahat yerde yaşamak istemeleri, kendinden olmayan farklı toplumlarla yaşamalarını da mümkün kılmıştır. Yaşanılan zaman diliminin uzun olması ve aidiyet duygularının zayıflamaya başlamasıyla nesep asabiyeti ortadan kalkmaya başlamıştır.<sup>56</sup> Bu durum Araplar arasındaki bağın zayıflamasına sebep olmuştur. Bunun neticesinde Batı'nın böl-parçala-yönet metodu daha rahat uygulanmaya başlanmıştır.

Modern çağın gereklerine çözüm bulmada yetersiz kalan din, yerini milliyetçilik ideolojisine bırakmıştır. Bu akım özellikle imparatorlukları parçalamış, onun yerine bir sürü devletçiklerin meydana gelmesine öncülük etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti de Türk ulus temelli kurulduğu için

<sup>55</sup> Edward Said, *Şarkiyatçılık* (İstanbul: Metis Yayınları, 2017), 338.

<sup>56</sup> İbn Haldun, *Mukaddime*, 335.

içinde yaşayan farklı ulusların ayrılmalarına sebep olmuştur. Neseap asabiyetiyle Arap ırkını temel alan toplumlar Türkiye'den ayrılmışlardır. Günümüzde Arap ve Türk toplumların özellikle dini konularda paydaş olmaları yine neseap asabiyetinden kaynaklanmaktadır. Çünkü neseap ilişkisinde kan bağı önemli olsa da tek geçerli faktör olarak karşımıza çıkmamaktadır. Nesebin oluşmasında aidiyet de önemlidir. Bu iki topluluk arasındaki ortak aidiyet ise Osmanlı'da olduğu gibi yine dini inançtır.

İnsanlık tarihi ve tüm medeniyetlerin çıkış noktası Ortadoğu'dur. Batı doğuyla temasa geçmeden önce bölgede ciddi anlamda bir huzursuzluk söz konusu değildi. Bölgede temel güçlerden biri olan Osmanlı, din merkezli bir yönetim anlayışıyla 400 yıl boyunca farklı ulusları bünyesinde barındırarak varlığını sürdürmüştür. Din yerine milliyetçiliğin geçmesiyle uluslar bağımsız bir devlet olarak Osmanlı'dan ayrılmaya başladılar. Bu ideolojinin ortaya çıkması batılı zihinlerin ideolojik hesapları neticesinde olmuştur. Batı'nın Doğu'yla temas kurmasıyla huzursuzluk, Ortadoğu coğrafyasından hiç eksik olmadı ve bu huzursuzluklar halen devam etmektedir. Emperyalist düşünce yapısıyla Ortadoğu coğrafyası üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışan küresel güçler, günümüzde birtakım hak ve özgürlükler, terörizmle mücadele, insan hakları gibi söylemlerle etkin olmaya çalışmaktadırlar. Gücü elinde bulunduran küresel güçlerin siyasi emelleri tarih boyunca Ortadoğu coğrafyalarında varlığını sürdürmüştür.

Batı Doğu'yla temasa geçmediği süre boyunca Ortadoğu kendi içerisinde önemli sıkıntılarla karşılaşmamıştır. Ortadoğu bir sürü medeniyete ev sahipliği yapmış ve bir sürü topluluğun huzur içerisinde yaşamasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla Ortadoğu, insanlık tarihinin en önemli coğrafyaların başında gelmektedir.<sup>57</sup> Genel itibariyle Ortadoğu'nun sahip olduğu zenginlikler ve özelliklerden dolayı dış güçlerin metodolojik oyunlarıyla karşı karşıya kalmıştır.

---

<sup>57</sup> Koyuncu, *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası-*, 56.



## Kaynakça

- Akıncı, Abdulvahap. "Milliyetçilik Kuramları". *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 15/1 (2007), 131-150.
- Bal, Hüseyin. "Anthony H. Birch'in Siyasal Teorisinde Milliyetçilik Kavramı ve İdeolojisi". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/31 (2014), 305-311.
- Gellner, Elnest. *Uluslar ve Ulusçuluk*. çev. Büşra Ersanlı - Günay Göksu Özdoğan. İstanbul: İnsan Yayınları, 1992.
- Gencer, Bedri. *İslam'da Modernleşme*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2012.
- Hobsbawm, Eric J. *Milletler ve Milliyetçilik*. çev. Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2006.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 2018.
- Karakaş, Mehmet. *Türk Ulusçuluğunun İnşası*. Ankara: Vadi Yayınları, 2000.
- Kodaman, Timuçin - Saraç, Esmé. " Hamas (Hareket-ül Mukavemet-ul İslamiye –İslamiye Direniş Hareketi)". *Akademik Orta Doğu Dergisi* 1/1 (2006), 177-192.
- Koyuncu, Ahmet Ayhan. *Arap Baharında Suriye –Milliyetçilik ve Ulus İnşası-*. Ankara: Altınpost Yayınları, 2013.
- Köylü, Murat. "Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Türkiye ve Suriye". *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 2/1 (2015), 85-100.
- Kuran, Ercüment. "19.yy'da Milliyetçiliğin Türk Eliti Üzerindeki Etkisi". *Ortadoğu'da Modernleşme*. ed. Stanford Shaw vd. 155-167. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Kuşçu, Ayşe. "Türklerin Ortadoğu Hâkimiyeti". *Akademik Orta Doğu Dergisi* 1/1 (2006), 113-129.
- Lewis, Bernard. *Uygurluk Tarihinde Araçlar*. çev. Hakkı Dursun Yıldız. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2006.
- Mertek, Sefa. "1945-1957 Orta Doğu Sorunları Ekseninde Türk Dış Politikası ve 1957 Suriye Buhranı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/48 (2017), 207-220.
- Özdem, Ali Gökçen. "Büyük Devletlerin Değişmeyen Mücadele Alanı: Ortadoğu". *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2016), 1-39.
- Özkırımlı, Umut. *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2008.
- Said, Edward. *Şarkiyatçılık*. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- Sönmez Selçuk, Senem. "Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/3 (2012), 117-136.



- Turan, Erol. “Milliyetçilik Teorisinin Gelişimi ve Türk Milliyetçiliği”. *Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi* 1/1 (2011), 135-147.
- Turan, Ömer. *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*. İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 2003.
- Yelken, Ramazan. *Cemaatin Dönüşümü*. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.
- Yıldırım, Emre. “Türkiye’de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği”. *International Journal of Social Science* 28/ (2014), 73-95.
- Yılmaz, Halil İbrahim. “Ortadoğu’nun Geo-Ekonomik Önemi ve ABD’nin Ortadoğu Politikasının Ekonomik Nedenleri”. *Tesam Akademik Dergisi* 3/1 (2016), 99-128.